

ПЛАНИРАЊЕ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА ТУРИЗМА НА ПРИМЕРУ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА ОПШТИНЕ СУБОТИЦА

Сажетак: Планирање развоја туризма и његовог просторног размештаја данас је у Европи и свету значајан сегмент укупног привредног развоја. Имајући у виду његове изражене економске и социолошке функције, као и његову способност да интензивира и остале привредне гране (пољопривредне и привредне потенцијале, услуге разног типа, саобраћај и др.) на одређеном просторује, у ППО је најпре неопходно извршити прецизну валоризацију туристичких вредности и потенцијала и закључити у којој мери и на којим местима туризам може представљати једну од развојних компоненти читаве привреде планирањог подручја. У овом раду приказан је пример ППО Суботица и основне смернице, концепција и плански приоритети које је могуће очекивати у наредном периоду. Несумњиво општина Суботица са својим геостратешким положајем, близином ЕУ и значајним природним и културним туристичким потенцијалима је погодан терен за примену савремених принципа планирања развоја турима и њихове корелације са осталим сегментима интегралног развоја читаве Општине.

Кључне речи: просторни план општине, туризам, валоризација, интегрално планирање, привредни развој

Abstract: Planning of tourism development and its spatial disposition in Europe and world today are an important segment of the overall economic development. Having in mind its important economic and social functions, as well as its capability to intensify its other economic branches (agricultural and economic potentials, services of various types, transport and other) in a certain territory, it is necessary to realize a precise valorization of tourist values in the spatial plan of municipality and to conclude at what point and at which places the tourism can represent on of development components of the entire economy of the territory to be planed. The example of the spatial plan of Subotica and main guidelines, concept and planning priorities which can be expected in the forthcoming period are presented in this paper. It is without any doubt that the municipality of Subotica with its geostrategic position, the proximity of the EU and important natural and cultural tourist potentials is a suitable space for application of contemporary principles of the tourism development planning and their correlation with other segments of integral development for the whole municipality.

Key Words: municipality spatial plan, tourism, valorization, integrated planning, economic development

Увод

Туризам данас у светској пракси постаје једна од најзначајнијих привредних грана способна да активира подручја која су у себи препознала атрактивност и услуге које могу пружати, не само својим становницима, него и гостима из других крајева. Имајући у виду изражене економске и социолошке функције туризма и његову способност да интензивира и остале привредне гране (пољопривредне и привредне потенцијале, услуге разног типа, саобраћај и др.), на простору општине Суботица је било неопходно извршити прецизну валоризацију туристичких вредности и потенцијала и закључити у којој мери и на којим местима туризам може представљати једну од развојних компоненти читаве привреде Општине. Просторна интеграција је један од неопходних услова за целокупну интеграцију и значајан фактор

¹ Др Велимир Шећеров, доцент, Географски факултет Универзитета у Београду
Рад представља резултате истраживања пројекта 146010 које финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

прекограничне интеграције са суседним регионима. У. Грауте (Graute, U. 1999.) сматра да трансгранична интеграција подразумева приближавање различитих географских простора и региона. Ово истовремено значи успостављање транспортних и телекомуникационих мрежа, омогућавање бољег (бржег) деловања људи, роба и информација. Границе су у овим случајевима врло пенетрабилне и флексибилне што помаже умрежавању градова и повезивању региона суседних држава. Слично њему и домаћи аутори истичу неопходност превазилажења *баријерног планирања* и успостављање функционалних веза изван административних граница планираног подручја. (Стојков, Б., Ђорђевић А., 2004.) (Шећеров, В., Нененић, М., 2004.) и др. Посебна погодност за оставрење оваких циљева омогућена је формирањем *еврорегиона* предложеним у бројним европским стратегијама (ЕСТИА, 2000., Territorial Agenda EU, 2007.) а које су интензивно започете и у Србији, тј. Војводини². Значајно за туризам је и то да он не познаје административне границе, односно може се на прави начин развити једино у заједничким природним или културним зонама без обзира коме оне формално припадају. И са те стране суботичка општина има велике могућности с обзиром на богате потенцијале у суседним општинама и прекограничној Мађарској³. Географски и стратешки положај Општине је стога изузетно повољан. Она се налази на транзитном европском коридору првог степена (крак коридора X), има добре природне предиспозиције за туризам, богато културно-историјско наслеђе и традицију, нарочито у Суботици и граничну позицију према Мађарској, односно Европкој Унији⁴.

Досадашња заступљеност сектора услуга у читавој Војводини и Суботици је са више од 55% запоселених у њему. (Табела 1.) Чисто запослених у пољопривреди у суботичкој општини је 5,7% а у индустрији 35,5%. Уједначени проценти у односу на ниво Војводине и Северно Бачког округа су у секундарном и терцијарном сектору, док се висок ниво индустријализације и комерцијализације суботичке општине види се у готово преполовљеном проценту запослених у примарним делатностима, тј. пољопривреди. Квалитетно пољопривредно земљиште је у атарима села у великом проценту обрађено, а мали број стално запослених у примарној производњи говори о томе да се одређени број становништва који се води да ради у другим секторима у ствари бави пољопривредом као допунском делатношћу.

Табела 1. Структура запослености по секторима 2002.

Структура Запослених 2002	Пољопривреда	Индустрија	Услуге	Укупно
Северно-бачки	10.5	35.5	54.0	100.0
Суботичка општина	5.7	35.9	58.4	100.0
Војводина	9.0	34.4	56.6	100.0
Србија	4.0	36.2	59.8	100.0

Извор података: Стратегија економског развоја општине Суботица (СЕРС), РЗС

Са друге стране уколико се узме у обзир учешће туризма у сектору услуга види се да је тај проценат јако мали. Највећи број становништва ради у здравственим и образовним установама, трговини и саобраћају, док запослених у хотелима и ресторанима има тек око 300 од укупно запослених 30.850. Наравно, запослени у

² Нпр. еврорегион Дунав-Кереш-Муреш-Тиса, који у оквиру планског деловања посебну пажњу даје културној сарадњи и туризму у овом подручју. О овоме више, Нађ, И., Тодоровић, М., Тошић Б. (2005.)

³ О значају регионалне сарадње и прекограничног планирања у Мађарској више у *The Central Region-in the Heart of Hungary*, Група аутора (2005).

⁴ Просторни план Републике Србије (1996.) је препознао ово подручје као зону за прворазредни развој туризма.

туризму нису само они који директно раде у оваквим објектима, али их није значајно више с обзиром да одбацују 1,76% од укупног националног дохотка у суботичкој општини.

Табела 2. Доласци и ноћења туриста у суботичкој општини

година	доласци		ноћења	
	укупно	страни	укупно	страни
2002	42109	7300	66938	15401
1999	11945	1169	25595	2108
1998	17427	2428	31292	4733
1997	16373	3166	46337	5814
1996	26154	2940	44342	5192
1995	24663	2042	39908	3535
1994	25943	1804	39354	2488
1993	42222	2746	59422	4853
1992	41367	3485	58423	5964
1991	53852	4769	90889	8559

Извор података: Стратегија економског развоја општине Суботица (СЕРС), РЗС

С тога туристичка привреда и поред постојања значајних потенцијала заузима јако ниску позицију у укупној привредној структури. Један од кључних разлога је и константни пад броја гостију у последњој деценији прошлог века. У периоду 1991-1999. број посетилаца се смањио на петину од почетне године (Табела 2.). Оваква ситуација је последица, како санкција и изолованости тих година, тако и лошег материјалног положаја локалне самоуправе, туристичких организација и самих потенцијалних корисника туристичких услуга. Драстични пад корисника значајно је промењен у периоду иза 2000. године. Нарочито се то односи на долазак страних гостију. У периоду 1999-2002 број домаћих посетилаца повећан је 3,5 пута (и даље је на нивоу од 78% у поређењу са 1991.), док је број иностраних виши за читавих 6,5 пута и већи у односу на 1991. за 50%. Тренд драстичног повећања туриста се наставља и данас. Осим оптимистичких прогноза да он ће и даље расти неопходно је драстично повећање смештајних капацитета на локалитетима.

За разлику од броја конзумента који је значајно варирао у протеклих 15 година, број ноћења и дужина задржавања у туристичким центрима није драстично осциловала. Она је прилично скромна и данас износи између 1,5 дан за домаће и 2,1 дан за стране посетиоце (задржавање је било у распону 1,4 дан (1992 и 1993.) до 2,8 у 1997. години). Јасно се уочава да је реч о врстама туризма који се базирају на малом броју проведених дана на дестинацији и свде се на викенд-боравак и конгресни туризам. (Табела 3.).

Табела 3. Просечна дужина боравка туриста у суботичкој општини у данима по боравку

година	просечна дужина	
	укупно	страни
2002	1.5	2.1
1999	2.1	1.8
1998	1.8	1.9
1997	2.8	1.8
1996	1.7	1.8
1995	1.6	1.7
1994	1.5	1.4
1993	1.4	1.8
1992	1.4	1.7
1991	1.7	1.8

Извор података: Стратегија економског развоја општине Суботица (СЕРС), РЗС

Могући разлози за то су: профил гостију који је навикао да посећује суботичку општину, понуда која није оријентисана на дужи боравак, садржаји који не захтевају већи број дана, недовољан број привлачних дестинација, манифестације и догађаји који трају неколико дана и др.

Број корисника туристичких услуга је битан фактор који одређује тренутну ситуацију у општини Суботица. Важан чинилац је и сагледавање данашње понуде и стање туристичке привреде.

Туристички потенцијали Општине Суботица

Природни потенцијали општине Суботица

Природни туристички потенцијали Општине уско су везани за споменике природе на овом подручју. Укупна површина заштићених делова природе износи 12% од укупне површине Општине:

1. **Парк природе “Палић”** (Одлука о стављању под заштиту Парка природе «Палић» са спомеником природе «Три значајна стабла у парку» («Службени лист општине Суботица» број И-011-38/96). Језеро се налази источно и југо-источно од Суботице, односно јужно од насеља Палић. Оно се простире од самог насеља Суботице до насеља Палић. Издуженог је облика, дужине је око 8 км, са ширином између 200 до 800 м. Источни део језера се простире у правцу север-југ (дужине око 2.5 км), а даље се наставља према Суботици у правцу исток-запад у дужини од око 5.5 км. На источном делу језера лоцирани су туристичко-рекреативни садржаји, и то у њеном крајње северном делу. Непосредно уз обалу налазе се хотели, објекти за спорт и рекреацију, као и туристичко насеље са значајним бројем објеката за боравак гостију. Остали део обале опкољен је у широком појасу пољопривредним земљиштем, где се одвија интензивна ратарска пољопривредна производња. У том појасу налази се и већи број стамбених и помоћних објеката власника пољопривредних земљишта. У новије време присутан је и значајан број објеката за стални боравак становништва. (Табела 4.)
Језеро Палић је природно језеро еолског порекла, чије је прихрањивање у прошлости било у функцији климатских чинилаца свог сливног подручја. Површина језера је око 500ха са дужином до максимално 3м. Просечна дубина је око 2м, односно корисна запремина језера износи око 10 милиона м³. По свом карактеру, оно припада плитким језерима Панонског подручја под антрополошким утицајем од око 100.000 становника у непосредном сливном подручју.
2. **Специјални резерват природе “Лудашко језеро”** («Службени гласник РС» број 56/94). Лудашко језеро (3,14км²), дужине 7км а ширине око 200м представља законом заштићен резерват птица (ушао у попис резервата птица селица које су сачиниле УН).
3. **Природно добро од великог значаја “Суботичка пешчара”** (Уредба о заштити предела изузетних одлика ”Суботичка пешчара” - Влада републике Србије – «Службени гласник РС» број 127/04 и 113/04). Обухвата насеље Келебија и Горњи и Доњи Таванкут.
4. **Остале природне целине од значаја за развој туризма** (Селевенске пустаре, Суботичка пешчара, Слано језеро, Крваво језеро, Келебијско језеро)

5. **Невалоризовани геотермални извори** – атари насеља Чантавир, Бачки Виногради и др.

Табела 4. Језера у суботичкој општини

Назив	Површина (km ²)	Просечна дубина (m)
Палић	5.5	1.5
Лудошко језеро	3.5	1
Славо језеро	0.2	0.5
Криво језеро	0.2	0.5
Келебијско језеро	0.6	0.5
укупно	10	

Извор података: Стратегија економског развоја општине Суботица (СЕРС), РЗС

Антропогени потенцијали општине Суботица

Град Суботица - добра од изузетног значаја – споменици културе, Градска кућа и Синагога, Градско језгро Суботице које је заштићено као просторно – културно - историјска целина. Богат архитектонски комплекс и бројни објекти.

1. Непокретна културна добра:

а) Археолошка налазишта – Суборица, околина Палићког и Лудошког језера и др.

б) Просторне културно историјске целине – Суботица, Палић

ц) Споменици културе – Суботица, Палић, Биково, Чантавир, Таванкут и др.

д) Знаменита места - Суботица

- 2. Јавни споменици и спомен обележја** – Суботица, Палић, Тавакут, Мишићево и др.
- 3. Салаша као традиција овог краја** – аутентични за ово поднебље, у Келебији Шупљаку, Таванкуту, Душанову и др.
- 4. Дobar стратешки положај и инфраструктурна повезаност** – положај уз границу са Мађарском (ЕУ), крак коридора Х, близина других туристичких дестинација у околним општинама (Бања Кањижа, Зобнатица) и др.
- 5. Културно-спортске манифестације** – разне манифестације у Суботици, на Палићу, Бајмоку, Чантавиру, Новом Жеднику, Шупљаку и др.
- 6. Висок ниво квалитета смештајних и угоститељских објеката** – посебно у Суботици, Палићу, Хајудукову и Шупљаку.
- 7. Традиција и традиционалне активности** – гостољубивост, велико искуство у туризму (први хотели отворени у 19. веку), традиционална јела и пића овог краја, обичаји, узгој коња (ергела од 60 коња и мајур у Келебији), лов и др.
- 8. Близина Европске Уније**

Богатство општине Суботица у природном и антропогеном смислу је несумњиво и основа за данашњи и будући туризам. Оно што издваја овај крај је, осим града Суботице са свим својим атрибутима панонског града са дубоком Аустро-уграском и Српском традицијом, су Палићко и Лудошко језеро, бања Палић, салаша који се обнављају и привлаче посетиоце оријентисане ка традицији и сеоском начину живота, шуме намењене за рекреацију, спорт и лов и др. Осим споменутих који су већ пронашли своју позицију и стекли одређену вредност, простор Општине обилује бројним неискоришћеним знаменитостима који ће ојачати досадашњу понуду. У непосредном окружењу Лудашког језера поред природних вредности се налазе и богата археолошка налазишта из доба неолита те цео простор треба штитити. Остали

значајнији археолошки споменици, објекти и локалитети на територији општине су: у Суботици, Стипе Гргића (бронзано доба), Фрањевачка црква и Брчак (средњи век); у Бајмоку - задружна земља (сармати); у Чантавиру - Тѳтѳк теметѳ (средњи век); Келебија - Економија (неолит); Хајдуково - Кѳрѳс (бронзано доба) и Кѳваѳо (сармати); Турђин - Краљичина земља (средњи век); Љутово - Турско купатило (средњи век) Стари Жедник – Шумица (средњи век); Горњи Таванкут - Св. Ана (средњи век) и Носа Губнгупарт (неолит). Ту су и непокретна културна добра: - Градско језро Суботице је заштићено као просторно –културно-историјска целина у оквиру које се налазе добра од изузетног значаја – споменици културе, Градска кућа и Синагога. Непокретна културна добра од великог значаја су: Фрањевачки самостан, црква Терезе Авилске, Српска православна црква свети Димитрије, капела светог Рока, Рахелова палата, градска библиотека, зграда Народног позоришта, Трошарина, родна кућа Аксентија Мародића, палата Манојловићи породична кућа Ђорђа Манојловића, Остоића палата, Ђута кућа, гробница гал Ференца и гробница Иштвана Ивањица.

Бројни споменици културе нису данас у завидном положају и фигурирају као остатак прошлих времена без могућности (и потребе) за ширим приказивањем. Многи од њих који се налазе на листи заштићених, данас или не постоје или су у лошем стању. Осим ових постоје многи неиспитани природни потенцијали. Невалоризовани термални извори у атарима Бајмока, Бачких Винограда и др. основ су за покретање бањског и лечилишног туризма.

Смештајни капацитет туристичких објеката на Палићу, у Суботици и Шупљаку (*Гуљааш чарда*) је на завидном нивоу. Квалитет и велики проценат попућености говоре у прилог томе. Отварањем нових у Хајдукову и Келебији постепено се поправаља целокупна ситуација. Ипак, и данас постоје озбиљни проблеми са капацитетима. Иако квалитетни, ови објекти немају довољан број соба. Слично је и са градом Суботица у коме не постоји довољан број хотела у односу на потенцијалну тражњу. Недостатак приватног смештаја и отварање приватних малих мотела се препоручује као решење, нарочито за ванградске средине.

Просторно посматрано концентрација туристичких активности у суботичкој општини данас је смештена у њеном северном делу. Већ оформљена и препознатљива, туристичка зона повезује сам Град и насеља уз Палићко и Лудошко језеро. Везе ка Мађарској граници преко Келебије су нешто слабије и ослањају се на викенд туризам у Суботичким шумама и посете ергели коња и мајуру у самом селу. Остале активности везене за сектор туризма су спорадичне и ослањају се на традиционалне манифестације и догађаје у Бајмоку, Новом Жеднику, Чантавиру и др.

Проблеми туристичке привреде:

- 1. Невалоризовани туристички потенцијали** – било да су природни (термални извори, водни и шумски потенцијали) или антропогени (салашаи, културни споменици, археолошка налазишта и др.)
- 2. Недостатак јасне концепције туристичке привреде**
- 3. Недовољна комунална опремљеност насеља у Општини** – готово свако насеље има проблеме са појединим видовима комуналне опремљености
- 4. Угрожена животна средина** – као последица загађења од претеране хемизације земљишта у пољопривреди, испуштања фекалних вода у Палићко језеро, чиме је угрожено и Лудошко, рада индустрије, сточарства и сл.
- 5. Недовољни смештајни капацитети** на туристичким дестинацијама

6. **Инертност локалне управе и становништва** – у смислу самодовољности кроз традиционалне делатности без јасне жеље и концепције да се приступи унапређењу туризма на озбиљнији начин
7. **Нерешени имовинско-правни односи** – нарочито у смисли приватизације појединих предузећа и власништва над земљиштем
8. **Слаб маркетиншки приступ** – ради рекламирања и промоције туристичких потенцијала Општине

Непостојање јасног стратешког опредељења да ли и у којој мери ће туризам представљати важан ослонац развоја читаве Општине, онемогућује организован план активности тренутно у њој. Ово је последица тога што није извршена детаљна инвентаризација и евалуација туристичких потенцијала било да су они природног или антропогеног порекла. Ослањајући се на традиционално добру понуду Палића и Суботице, озбиљно интересовање за ширење туристичке привреде остало је на нивоу идеје. Осим тога непотпуна, дотрајала или превазиђена комунална опремљеност суботичких села, као потенцијалних туристичких тачака, искључује озбиљно бављење овом делатношћу. Загађење водених токова од испуста канализације већ данас девалвира атрактивност Палићког и Лудошког језера. Оно што представља посебан проблем је маркетиншки пробој посебно на тржишта ван граница земље. Напредак који је направљен и који се манифестује повећањем долазака страних гостију, сведен је на посете Суботици и Палићу (евентуално манифестациони и ловни туризам) и свакако га треба унапредити.

Основни циљ

Имајући све ово у виду у ППО је дефинисан основни циљ развоја туризма где он представља значајну развојну шансу општине Суботица уколико се организује у партнерској кооперацији са суседним општинама у Србији и Мађарској и комплементарно са другим привредним активностима са подциљем: *развој туризма доводи до активирања и осталих привредних грана које представљају могућности развоја читавог простора Општине.*

Дефинисани циљ заснован је на претпоставци да туризам као делатност не зависи од административних граница, те да је као такав оријентисан на јединствене туристичке потенцијале и вредности. Сходно томе простор општине Суботица заједно са ближим окружењем у Србији и Мађарској би требало да чини свеобухватну туристичку зону различитих садржаја⁵. Учешће сектора услуга би се на овај начин знатно повећало у укупној структури дохотка овог региона а самим тим активирало и остале привредне и примарне делатности. Туризам као комплексна делатност на овај начин доприноси укупном развоју територије усмеравајући је ка еколошки здравом, привредно конкурентном и естетски атрактивном амбијенту⁶.

Секторски задаци

⁵ Сличан приступ примењен је и код израде ППО Кладово и сарадње у области туризма са суседном Румунијом (ППО Кладово, ЦЕП, 2004.)

⁶ О планирању туристичке привреде и њеном значају за локални развој више у *Планирање развоја локалне заједнице*, Група аутора (2004) и раду Шећеров, В., Невенић, М., Лaziћ, И. Смернице за развој туризма у Београдском региону (2003).

Сагласно расположивим природним и другим ресурсима, у њиховим оквирима треба тражити место и позиционирати туристичку делатност, која је до сада била сведена на само неколико видова насупрот њеној евидентној утемељености на различитим вредностима. Да би ова претпоставка била валидна потребно је задовољити неколико основних предуслова/задатака:

1. **евидентирати постојеће туристичке ресурсе** – формирање туристичке базе података
2. **подићи ниво саобраћајне повезаности и комуналне опремљености** - ради брже и једноставније везе између туристичких објеката и ради испуњења елементарних комуналних претпоставки за лоцирање туристички објеката и садржаја.
3. **очувати и унапредити стање животне средине** – јер је једино квалитетно окружење *подлога* за развој туризма
4. **кроз маркетинг локација привући потенцијалне инвеститоре** - који би уз повољне услове уложили средства у туристичку или пратећу привреду
5. **одредити врсту и просторни размештај туризма** – сходно туристичким потенцијалима формирати понуду у одређеним деловима Општине у складу са реалним могућностима и објективним капацитетима.
6. **повећати број, квалитет и смештајни капацитет туристичких објеката** – у складу са планираним нивоом потенцијалних туриста

Неизвршење макар једног од постављених задатака угрожава и све остале, снижавајући ниво целокупне понуде туризма.

Концепција просторног развоја туризма⁷

Имајући у виду тренутне позитивне и негативне аспекте стања туризма у Општини могу се дефинисати **могућности** за његов развој који се ослањају на постојеће позитивне трендове, покушавајући да њих ојачају а самим тим смање или елиминишу постојећа ограничења:

1. Формирати заједничку туристичку понуду која би објединила разне туристичке садржаје у Општини.
2. Формирати заједничку понуду са суседним општинама и извршити повезивање туристичких капацитета.
3. Заједно са суседним општинама и суседни регионима у Мађарској конкурисати за европске пројекте у области туризма.
4. Утврдити развојну стратегију туризма на локалном нивоу.
5. Реално утврдити домете појединих туристичких дестинација и рангирати приоритете реализације предвиђених развојних пројеката
6. Успоставити интерсекторске односе различитих ресора на нивоу локалне, покрајинске и државне управе – култура, образовање, трговина, спорт, саобраћај, привреда и економија.
7. Унапредити стање комуналних система у насељима и изградити неопходне нове капацитете.
8. Мултидисциплинарно спровести едукацију стручних кадрова и становништва у складу са принципима одрживог развоја туризма.
9. Квантитативно и квалитативно побољшати стање смештајних капацитета уз значајан удео приватних рецептивних објеката

⁷ Концепција је уграђена у ППО Суботица (2007.)

10. Јасно дефинисати разне облике туризма и одредити у ком делу територије се одвијају. Уз њихову комбинацију и неопходну пратећу опрему комбиновати излетнички, спортски, стационарни, бањски, здравствени, манифестациони, сеоски, ловни/риболовни, едукативни, транзитни, конгресни и др. туризам.
11. Обновити традиционалне суботичке салаше који би били окосница етно/сеоског туризма
12. Унапредити маркетинг туризма кроз пројекте, промотивне и информационе програме и рекламне кампање.
13. Конституисати институционалне оквире у смислу одговорности за поједине активности у простору везане за туризам.

Након неопходне инвентаризације и валоризације туристичких потенцијала на територији Општине потребно је формирати заједничку понуду која би објединила различите видове туризма и груписала оне са сличним садржајима. На овај начин се постже разноврсност у понуди, избегавање брзог засићења од истих садржаја и активирање нових још неафирмисаних дестинација. Све ово не би требало радити стихијски већ је неопходна израда развојне стратегије туризма у Општини. Она не би требало само да обухвати административну територију Суботице већ и околне општине. На исти начин стратегија би требало да рангира туристичка места и одреди приоритетне акције у њима. Трбало би избегавати неселективно форсирање туристичке привреде транспарентно по читавој Општини, већ се усредсредити само на она места која заиста имају предиспозиције за то. Како бављење овом делатношћу захтева висок ниво опремљености инфра и супраструктуром, тако је основна претпоставка његовог развоја довођење истих на оптималан ниво. Исто важи и за унапређења квалитета животне средине и елиминисање емисера штетних материја у близини туристичких центара. (Филиповић, Д., Обрадовић, Д., Шећеров, В., 2006.) Туризам, истина активира и остале привредне гране⁸, али исто тако без постојања развијених осталих грана привреде и услуга немогуће је економски задовољити критеријуме успешности. Међусобна интеракција и заједничко планирање потреба и капацитета, отвара могућност да читава Општина не буде импортно оријентисана по питању задовољења основних потреба туриста. Јасном развојном политиком према туризму локална управа би унапредила приватну иницијативу и охрабрила улагање у производне и смештајне објекте који већ сада недостају, док се у будућности може очекивати њихов још већи дефицит. Мотивисање се може вршити и кроз повољне кредитне аранжмане, порески систем и субвенције у производњи или подизању и опремању објеката. Након јасног планског опредељења материјализација решења ће се вршити кроз имплементацију планских оријентација. Осим прописивања јасних мера и политика неопходно је извршити и јасну институционалну поделу на субјекте који се старају за њихову реализацију (туристичка организација, општинска одељења, јавна предузећа, приватни сектор и сл.) кроз општинско-приватно партнерство. Едукација, маркетинг, информисање, кампање и слично, активности су које треба да прате и планирање и реализацију и коришћење туристичких акција у простору.

У достизању зацртаних циљева и задатака могу се очекивати **ограничења** у виду: нестабилног политичког окружења, екстерних догађаја на које Општина не може деловати, непотпуног дефинисања имовинско-правних односа на територији

⁸ Туризам је један од могућих фактора у обнови села суботичке општине. Нарочито се то односи на северни део који је богатији природним и антропогеним потенцијалима. Обнова села осим економске подразумева и социјалну (друштвену), физичку (еколошку) и институционалну обнову. (Шећеров, В., Лукић, Б., Борђевић, А., 2007.)

Општине, недвољног обима финансирања туристичких пројеката, неусаглашеност са суседним општинама, наставак загађења висококвалитетних природних садржаја као последица потреба за развојем индустрије и пољопривреде, законска решења и др.

Просторна организација туризма се након тога заснива на заокруживању и повезивању туристичких дестинација кроз формирање **заједничких зона, дефинисање туристичких тачака и линија** које повезују зоне и тачке у њима и ван њих. (Карта 1.)

Зоне

Анализом тренутне ситуације по питању стања туристичке привреде у општини Суботица могуће је дефинисати **макро-туристичку зону** око града Суботица која би обухватила атаре насеља Суботица, Келебија, Палић, Хајдуково, Шупљак, Бачки Виногради, Горњи и Доњи Таванкут. Унутар ње постајале би три **подзоне**:

1. **Подзона Град Суботица** – предодређена за туризам заснован на културно-историјским, манифестационим, пословим активностима
2. **Подзона језера Палић - Лудаиш**, (обухвата простор насеља: Палић, Хајдуково, Бачки Виногради и Шупљак) и заснива се на бањском, едукативном, конгресном, излетничком, рекреативном, манифестационом и др. туризму
3. **Подзона Суботичке пешчаре и Суботичких шума** (обухвата насеље Келебија и Горњи и Доњи Таванкут) заснована на излетничком, спортско-рекреативном, викенд и др. туризму

Тачке

Туристичке дестинације су основа туристичке понуде. Тачке које се налазе у појединим подзонама биле би основ због којег се очекује долазак туриста у овај крај. Могу се поделити на природне и антропогене. У зони 1. то су бројни културни, историјски и архитектонски објекти; у зони 2. садржаји који су засновани на природним компонентама простора и у комбинацији са културниом садржајем привлачно делују на посетиоце; у подзони 3. природни и антропогени садржаји (језеро, мајур, ергела...). Истовремено и ван предложених зона постоје поједине тачке које ће бити уврштене у заједнички систем туристичке поуде. Такви су атари насеља Бајмок (термални извори, спортски садржаји), салаши који је налазе у атарима бројних села (Биково, Стари Жедник и др.), поједини аутентични објекти у Општини који би својим значајем могли да привуку госте) и др.

Линије

Линије су потенцијалне маршруте будућих туриста. Оне комбинују различите зоне и тачке и омогућују целовит обилазак читаве Општине. У зависности од вида туризма, дужине боравка и циљне групе, може се направити више итинерера. Неки би се одвијали унутар Општине, неки заједно са суседним општинама или трансгранично са Мађарском, док би неки били у систему транснационалних рута (зелене стазе, бицикличке стазе, стазе вина и др.). Изузетно перспективно је повезивање са туристичким дестинацијама у суседству које се баве сличном делатношћу. Ради тога је веза бања Палић и Кањижа или ергела коња у Зобнатици и Келебији, путеви вина и сл. ослонац развоја туризма читавог региона. Итинерери могу бити тематски или могу комбиновати више тема. (нпр. бицикличке стазе и стазе вина, али и њихова комбинација). Основни циљ је пружити максималну услугу посетиоцима али и их и

задржати на што дужем боравку и понудити им што више садржаја. За почетак је потребно направити пробне туристичке туре које би се касније надограђивале и проширивале.

Плански приоритети (пројекти) оствариви до 2010. године

На основу свега наведеног потребно је одредити *планске приоритете (пројекте)* за развој туризма и достизање основног и подциља. Они су:

1. **Пројекат База података о туристичким вредностима.** Евидентирање и валоризовање природних и антропогених туристичких капацитета и дефинисање стратегије развоја туризма у Општини.
2. **Пројекат Термални извори.** Евидентирање и активирање постојећих термоминералних изворишта у атарима појединих села (Бајмок, Хајдуково и др.)⁹.
3. **Пројекат Здрава средина - здрав туризам.** Заштита животне средине у туристичким зонама и заустављање деградације појединих природних ресурса. Ово се нарочито односи на загађење Палићког и Лудошког језера фекалним и атмосферским непречишћеним водама, које захтевају хитну интервенцију у смислу санације постојећег квалитета улазних вода или њихово измештање на другу локацију.
4. **Пројекат Обнова и изградња смештајних објеката.** Повећање смештајног капацитета у Општини и мотивисање приватног сектора за улагање у њих. Ово се нарочито односи на сам град Суботица, центре заједнице села и туристичке центре (Палић, Хајдуково, Шупљак, Бајмок, Келебија).
5. **Пројекат Суботички салашии.** Ревитализација и рестаурација салаша у духу традиције овог краја у циљу јединствене понуде етно-културолошког садржаја. (где год постоји могућност а нарочито у атарима села Стари Жедник, Шупљак, Биково).
6. **Пројекат Суботичке манифестације.** Унапређење богатог манифестационог програма на читавој територији Општине и покретање нових.
7. **Пројекат Перманентна едукација.** Спровођење перманентне, мултидисциплинарне едукације стручњака и становништва у вези значаја и улоге туризма.
8. **Пројекат Презентација туристичких вредности Општине.** Унапређење маркетинга везаног за информисање потенцијалних туриста о вредностима општине Суботица. Формирање туристичких инфо пунктова, штампање пропагандног материјала, јасно обележавање маркантних објеката и целина, рекламе, билборди, интернет презентације и сл.
9. **Пројекат Итинерери.** Самостално, у сарадњи са суседним општинама и у сарадњи са суседном Мађарском дефинисати више врста итинерера који би се нашли у туристичкој понуди општине (пут вина, пут хране, пут салаша, бициклистичке стазе и др. као и њихова комбинација):
 - а. **Пут вина** – Туристичке стазе вина на правцу Таванкут-Суботица-Палић-Хајдуково-Бачки Виногради-граница Мађарске. Стазе које би повезивале произвођаче вина у региону и чиниле јединствену понуду праћену местима за одмор, боравак, дегустацију, као и разним манифестацијама и обиласцима винограда и погона за производњу и складиштење вина.

⁹ О могућим начинима планирања бањских места више у раду Шећеров, В., Даниловић, К. (2003.)

предвиђене активности добијају на реалности и објективности, док се истовремено опструира волунтаризам и нејасна одговорност, као у случају када ових мера нема. Реализација појединих пројаката је већ започета самим усвајањем плана на СО Суботица, 2008. године (итинерер *Панонска осмица*, етно села, повећање туристичких смештајних капацитета и манифестације). За очекивање је да је и будућа општинска стратегија развоја економије и туризма бити засноване на ППО. Истовремено са доношењем овог плана урађен је и Програм развоја туризма (мастер план) за Палић, комплементаран са важећим просторним планом.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Филиповић Д., Обрадовић Д., Шећеров В. (2006). Анализа и оцена стања квалитета вода у општини Кладово и мере заштите-основ интегралне заштите животне средине. *Гласник Српског географског друштва LXXXVI (2)*, 75-88
- Graute, U. (1998). *Sustainable Development for Central and Eastern Europe*. Dresden: Springer
- Green G. P., and Haines, A. (2002). *Asset Building & Community Development*. London: Sage Publications
- Група аутора (2000). *European Space and Territorial Integration Alternatives (ESTIA)-Spatial development strategies and policy integration in Southeast Europe*. Athens: EC
- Група аутора (2004). *Планирање развоја локалне заједнице*, Београд: Географски факултет, Београд: АППС
- Група аутора (2005). *The Central Region-in the Heart of Hungary*. Budapest: PRO Régió Agency
- Стојков, Б., Ђорђевић, А. (2004). Значај трансграничног планирања Подриња за просторну интеграцију на западу Балкана. *Гласник Српског географског друштва LXXXIV (2)*, 113-124
- Нађ, И., Тодоровић, М., Тошић, Б. (2005). Географске одлике трансграничног региона “Дунав-Кереш-Муреш-Тиса”. *Гласник Српског географског друштва LXXXV (2)*, 97-110
- Шећеров, В., Даниловић, К. (2003). Положај селтерса у складу са ППО Младеновац и ГУП Младеновац. У Станковић, С. (ур.), *Младеновачки Селтерс*. Београд: Географски факултет
- Шећеров В., Лукић Б., Ђорђевић А. (2007). Обнова села у просторним плановима општина – пример ППО Суботица. *Гласник Српског географског друштва, LXXXVII (2)*, 133-141
- Шећеров В., Невенић М. (2004). Подунавље у Србији кроз историју до данас-кратак приказ. *Гласник Српског географског друштва, LXXXIV (2)*, 223-230
- Шећеров, В., Невенић, М., Лазић, И. (2003). Смернице за развој туризма у Београдском региону. У Стојков, Б. (ур.), *Планска и нормативна заштита простора и животне средине*. Београд: Асоцијација просторних планера Србије, Београд: Географски факултет Универзитета у Београду
- *** (1996). *Просторни план Републике Србије*. Београд: ИАУС
- *** (2005). *Просторни план општине Кладово*. Београд: ЦЕП
- *** (2007). *Просторни план општине Суботица (предлог)*. Суботица: Завод за урбанизам
- *** (2003). *Закон о планирању и изградњи*. Београд: Сл. гласник Републике Србије 47/03
- *** (2007). *Territorial Agenda of the European Union*. Leipzig: EC

VELIMIR ŠEĆEROV

S u m m a r y

**PLANNING OF SPATIAL DEVELOPMENT OF TOURISM BASED ON THE EXAMPLE OF
SPATIAL PLAN OF SUBOTICA MUNICIPALITY**

The municipality of Subotica, with the city of Subotica as the municipal center, is a territory with a great importance for the cultural being of this part of Europe. Besides those capacities, the abundance of the architectural and urbanistic styles, it is located in the area of exceptional natural values. Twelve per cent of the complete municipal territory is under a high degree of protection first of all because of three lakes, sandy areas, steps and unique biodiversity. Before it was an area with lots of traditional ranches (*salaš*) today it is recognizable by its well organized and planned urban design, mix of secession style and traditional mitteleuropa architecture, spa complex on the Palic lake and numerous manifestations of three dominant ethnicities. All this is a base for perspective and wealthy tourist development. Working on the elaboration of the municipal spatial plan of Subotica, some precise databases for actual state of tourist development were created, those data were used for the elaboration of spatial development plan. Special attention is consacrated to the regional context of tourism planning and networking of closer and further european surrounding. Having in mind the high degree of accessibility of the municipality (branch of the corridor X), proximity of the strong touristic (spa Kanjiza, Zobnatica complex) and development centers (Beograd-Novi Sad, Budapest-Szeged), mentality of population and economic base for growth, the municipality of Subotica is going to keep in the following period the position of one of the most important touristic areas in Serbia.